

M-8058

R-36095

ATV
17483

ZESTUA-KO EUSKAL-FESTETAN

ON DOMINGO AGIRRE TA BADIOLA

ABADEAK

GIPUZKOAKO DIPUTAZIO OHIT GOTTUAREN AURREAN EGINTAKO

SERMOYA

1898-ko Agorraren 18-an

SERMÓN

PREDICADO EN CESTONA EL DÍA 18 DE SEPTIEMBRE DE 1898

ANTE LA

EXCMA. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE GUIPÚZCOA

por el Presbítero D. Domingo de Aguirre y Badiola

CON MOTIVO DE LAS

FIESTAS EUSKARAS

CELEBRADAS EN AQUELLA N. Y L. VILLA

(Traducción del bancuence)

SAN SEBASTIÁN

Imprenta de la Provincia.

1898

1898-ko Agorraren 18-an
GIPUZKOAKO DIPUTAZIO CHIT GOITUAREN AURREAN
ON DOMINGO AGIRRE ABADENA-K
MEZA NAGUSIAN EGINTAKO
SERMOYA
ZESTUA-KO ELEIZAN

*Senem, adolescentulum et
virginem, parvulum et mu-
lieres interficite usque ad
internecionem; omnem autem
super quem videritis thum no
occidatis.*

(EZEKIEL, IX, 6.)

GIPUZKOAKO erriaren zaintzalle zeraten gizon aundiak:
Nere anai maiteak:
Begi argi, kementsu, distiatzalle batzuek nai nituz-
ke, nere begiradaren almenarekiñ gizaldi luzarokoen lan-
bro, itzal, laño, illuntasun ta estalki beltz lausotiak desegi-
ñik, illargi gozoaren errañuz argitua bezela, nere asaba
zar bedeinkagarrien bizitza on, irme ta zintzoa ikusteko;
animako doc bizi, azkar ta ernaiaren jabe nai nuke izan,
nere irudimenaren indarrez antziñetako euskal-guraso
guztiak lurpetik atera, ta heren gorputz eder, jazkera ego-
ki, oitura on, izkuntz garbi, erri zaletasun ta leñargizko
biotz samur Jaungoikozkoarekiñ emen zuen aurrean denak
jartzeko; bada orrela eleiza onetan batu zeraten euskaldun
benetako guztiok ikustekorik eder ta erakus-garrienekoa

gaur goizean ikusizo zenduteke, ta ikastekorik asko ika-
si ere bai, zergatik lenagoko gertaerak, jakintsu batek
dionez, ⁽¹⁾ etorkizunaren atarian ipiñi bear genduzkean ar-
gizuzi batzuek bezela dirade.

Baña, jo gizon argalaren al-eziña, ta batez ere nere ez-
ereztasuna zer dan! Nik eztaukat orrenbesterañoko almen-
ta eskubiderik, eta eziñ nezake esan detan laurka gozo,
bigun ta zoragarrizkoa zuen aurrean jarri.

Ala ta guztiz ere, toki santu onetara etorri baño len az-
tertu ditut liburu zar batzuek, kondairaren leio zulotik an-
tziñetako eguntara begira egondu naiz, ta ikusi det urru-
ti batean, oso urruti, Erri aundi bat, nere Euskal-erri bio-
tzekoa, Jaungoikoak aukeratutako erri bat bezela, *Thau-*
ren aztarna edo *señalea* bere kopeta garbian daramala, ⁽²⁾
ikusidet nere erri euskalduna, Lauburu santua bere ga-
ñean aideraturik, eztarrian zaldi gudarien irrintzia ta be-
soan leoi aserratuaren indarra duala, gallurretako arkai-
tzak eta basoetako chabol maiteak utzirik, kemen ta ausar-
di aundiarekiñ, mendietatik bera erromatarren kontra
erortzen erreka ujoltsu irakiñ pitzez jantziak ekaiz egu-
netan amiltzen diran gisara; ikusi det euskal-erritarra,
Alpes mendi edurtsuetatik zear, ⁽³⁾ Anibalen gudari ego-

(1) *Lamenais-ek.*

(2) «.....Por los siglos y semisiglos de los hebreos más antiguos se nota que ésta letra entre ellos tenía la figura de una Cruz, á la manera que entre los griegos y latinos la T; y así se conservó, hasta que vueltos de su cautiverio mudaron las figuras de las letras en las que hoy se usan. Hasta el día de hoy, dice San Jerónimo, usan los samaritanos de los antiguos letras hebreas, de las cuales la última que es *Thau*, es parecida á la Cruz que se señala en las frentes de los cristianos. Esta letra *Thau*, que tenía figura de Cruz, es tapada en las frentes de los Judios, á quienes quería Dios salvar del común estrago, era un simbolo ó indicio certísimo de la salud eterna que se había de conceder por medio de la Santa Cruz de nuestro Salvador á todos sus fieles adoradores.» (A. Scio-ren 15-garren oarra, Ezekieli-en igarkusuneko IX garrengo buruan.)

(3) «En la guerra cartaginesa contra la república de Italia torman parte (euskaldunakgaitik dio) de aquel sufrido ejército que Anibal acandilló, logrando tantas victorias. Aunque hay quien niegue la autenticidad de ésta participación basca en estas batallas, atribuyendo á exornación poética los versos de Silio Itálico al narrar las gentes que el insigne general africano sacó de España:

Aul basco insuetus galeæ ferre arma morati;

y al referir los hechos gloriosos en las cercanías de Trasimeno:

Cantaber, et galeæ contempto lequibus easco;

nos parece demasiada ficción y ficción poética enumerar las gentes diversas que cita, si no fueron; y nombrar al cántabro y al basco y describir á éste peleando desnuda la cabeza y sin el casco de defensa como los combatientes de otras regiones, y llamar ágil al basco en la lucha:

*Ac juvenem, quem easco levis, quem spicula densus
Cantaber urgebat, letalibus crepit armis.*

tsi, (1) sendo ta bildurgabekoen aurretik, lurbira guztiari ezurretañoko bildurra sartzen diola; ikusi det nere sorterri maitea lokarri gabe ta paketsu, gurutzeagatik eta gure mendiak erbestekoentzat dauzkaten aldapa ta laztasunagatik, Ermeriko, Atazio ta Gunderiko odolgirodunak Españian egin zuten sarrera galgarriko egunetan; (2) ikusi det euskalduna Lauburua-ren azpian franko ta godotarren kontra lenengo, ta gero godotarrakin alkar arturik, (3) mai-ruen illargi erdia gastelerriko lurrean azpiratzen; ikusi det Altabiskarren Karlo Magno erregearen entzutzute aundiko izena ondutzen duala; ta badakust, azkenez, ikusten det gaurdan egunean bertan, gurutze santuaren itzalpe gozoan, gurutze santuarekin bat egiñik Gernikako arbola kutuna, euskaldunen bandera garbia, gure lege zarren senadi maitagarrizkoa.

Ta jakiñik, dakitan bezela, lazka, naste, matasa aundian daudela gure egunetako erriak; lurbira guztia odolezko ujlde batean itozeko zoricharrean arkitzen dala; oraingo erresumak daukaten izakera zarra oñetik kendurik, gauza danak goikoz bera jarri, azpikoz goratu ta ondamendiko leize-zuloan erortzeko zorian daudela; *sosialista, anarkista* ta beste Kristogandik aldenduta dabiltzan izen ta asmo

Anibal, en medio de sus triunfos, necesita asegurar aún más su situación; y Asdrubal, su hermano, que quedó al frente de España, es el encargado de reclutar los soldados que habían de engrosar el ejército expedicionario de Italia. Llega a la Basconia, alista numerosa y fornida juventud, y aquí con euskaros y celtiberos, se formó la división que sigilosamente atravesó las angosturas de Puenteerrabia y se introdujo en Francia para no llamar la atención del general romano, y por las Galias se dirige á Italia. (Labayru-k, *Historia general de Bizcaya deritzaien liburuko* 51 ta 52-garren orrialdietan.)

Ikusi leiteke A. Henao *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria* izendatzen dan liburuko 8 ta 7-garren buruetan.

Baita ere Kantó, II-garren liburuko 44-garren orrialdean ta VII-garren liburuko 263-garrenean. Anibal nondik norra joan zan jakin nai bada.

(1) *Intrépido.*

(2) *Tum pars septentrioni objecta, præter insperitatem, etiam frigidissima est..... ITAQUE IBI PESSIME DEGITUR.* Estrabon-ek bere 3-garrenko liburuan ipintzen dituan itz abetatik ateratzen dute euskaldun izkribatzaileak, iparaldeko gizon biotzgorrak etzizala gure artean sartu, edo sartu baziran, oso astiune chikiñi egon ziratela. Irizki onetakoa naiz. Nai duanak begiratu dezake Labayru jaunak len aitatu detan liburuko XXI-garren buruan diona.

(3) Labayru-k itz egiten du gauza onen gañean len aitaturako liburuaren 269, 270, 271 ta 272-garrenko orrialdietan; A. Henao-k esandako liburuaren IV-garrenko atal-batuan; ta A. Marianak Españako Kondairaren VII-garren liburu ta III-garren buruan onela dio: «Traja (722-garrenko urtean, Pedro, Kantauriako dukearen semeak, Pelayoren alde) un buen número de bizcainos, con que los cristianos se animaron grandemente y sus esfuerzos se aumentaron.»

berriko gizonak dierrri guztiak bildurrez ta ikaraz dauzkata; gogoratu zait lurbira onek bere bizkarrean Jaungoikoaren zigorkada gogorren bat artu bear ote duan, ta oroitu naiz Jaun Egilleak Israelgo erriari, Ezekiel igarlearen bitartez egin zion zema bildurgarrizkoarekiñ, Bere aginduak bete bear zituen serbitzariai onela esanaz: *non parcat oculus vester neque misereamini.* (1) *Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite usque ad interneccionem.* Etzazute iñoren errukirik iduki, ill itzatzue denak, denak, zarrak eta gazteak, emakumeak eta umerañoko guztiak, iñorcho ere gelditu eztediñ artean. *Omnem autem super quem videritis thau, ne occidatis.* Baña etzazute ill, utzi zaiozute pakean bere kopektan Tau edo gurutzearen aztarna daramanari.

Orregatik, jaunak, pozez beterik gelditu naiz kondaira zarrak irakurtzean, orregatik alaitu naiz, a!, beti bat izan dan nere erri iberotarra (2) eunkida ta gizaldi guztietan gurutzearen senarekiñ ikusi detalako, (3) gaur gurutzearekiñ dagoan bezela; bada Ezekielen egunetako Jaungoikoa Bera da gaurko Jaungoikoa ta uste det ezuala gurutzedun erri-rik ondatuko; orregatik etorri naiz Zestuara, gurutze santuaren errira atan ere, emen batu geran guztien poztasu-

(1) Ezekiel, IX, 5.

(2) «Es indudable que los descendientes de los iberos de España y Francia y sus verdaderos representantes, hoy día, son los bascongados.» (Labayru-k, izendatuta dagoan liburuko 2-garren orrialdean.)

«Volvemos á repetir: no hay quien señale nacionalidad anterior al ibero en las regiones que éstos ocuparon en España y mediodía de Francia: no hay quien demuestre que la región bascongada fué ocupada y poseída por celtas, fenicios, griegos, romanos, bárbaros ni árabes; que se haya destruido en ella ni alterado esencialmente la primitiva raza que sentó sus reales en los bosques pirenaicos. Luego allí donde no se ha dado otra cosa que perpetua estabilidad; allí donde no se descubre más que la inmovilidad de un pueblo siempre igual, siempre el mismo, hay que reconocer la descendencia genuina del primitivo, el único vestigio del iberismo.» (Berberak, eta lengo liburuu bertan, 20-garreno orrialdean.)

(3) Gauza jakiffa da euskaldunak oso antziñetatik azaldu zirala lurbraren aurrean Thau, (T) Lanburu edo gurutzearen senarekin. Nik ezter esango, norbaitzuk dioten bezela, * gurutzearen diñadi ta anditasuna Jesukristo Iurrera etorri baño lenago ezagutu zuten edo ez; baña, naiz ebreotarrak gundifk artua zala (bada ebreotarrak bakarrik zekitea Ezekiel Igarlearen esana), naiz euskaldunak berez, ustekabero, zorian-biderako gauza bat bezela asmatua, gauza ziurra da beinzat erromatarrak eta kantauritarrak baño lenago zerabiltela berekiñ euskaldunak Thau, Lanburu edo gurutzearen sen osasungarria.

(*) Labayruk *Escudo de la más constante fe y lealtad-en* egillea, Iturriza ta Karmena izendatzen ditu.

nerako adierazi naian: *Euskal-erriak erakusten digula gurutze santuaren azpian bizi dan erria, lurrean aldan añan, zorionekoa izan oi dala.*

Norbaitek esan dezake eznaizela ni diña gaur bear litzatekean itzaldi egoki ospatsua zuen aurrean esateko. Ta chit ederki esango du. ¡Ai! Nik ere badakit ongi. Ezagutzen det nere burua, ta badakit gizon uts, zistor, ezerezbata naizela, jakituri gabea, jardunean geiegiz lotua, nere gauza guztietan naikua moldakaitza. Baña gaur euskal-jaietan gaude, ta etzatozte zuek, n. a., etorrera ugari ta oneko apaiz jakintsu bati itzaldi eder bat entzuteko asmoan; ezpada, batez ere, euskaldun baten aotik Euskal-erriaren izen garbi Jaungoikozkoa aldanik goreneraño jasotzen aditzeko uste ta pozean baizik. Ta bada ni euskalduna naiz, lau aldietatik euskalduna, euskalduna biotz ta animatik, euskeraren maitetasunean beste bati goragoko mallan jartzen utziko eztiotan euskalduna, gizon jakintsuai entzuteko ustea beste baterako gorderik, utzi zadazute neri euskeraz kantatzen nere Jaungoiko santuari ta nere sorterri maiteari, esandako gaia nolabait agertzen detan bitartean.

Jaungoikoak nai izan dezala nere erezi edo *kantua* izan dedilla, menditarren zortzikoa bezela, gozo, bigun ta biotzen erdiraño sartuko dana. Berak eman dezadala lanbide onetarako bear detan argi ta indarra. ¡O Jauna!, argi guzicn iturburua. ¡O Jauna!, makal guztien sendagarria; lagun zakidaz, argi zadazu. biral zadazu zerutik iñoiz baño geiago gaur bear detan biotzeko garra ta animako azkartasuna. Eleiza onetan batu geran guztiok eskatzen dizugu laguntasun au Zure ta gure Ama Mariaren bitartez, oitura dan bezela

Agur Maria, esanaz.

Senem, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite usque ad interuencionem: omnia autem super quem uideritis thau no occidatis.

(EZEKIEL, IX, 6.)

EIPUZKOAKO ekautariak:

Nere anai maiteak:

Eztago lurrean gizonarentzat zorion heterik. Etzayozute, bada, esan lurbira onetan zorionekoa izan ditekeala.

Etzayozute esan erbestean negarrez ta arrastaka bizi dan lander, beartsu, errukarri bati, sorterriko aberastasun ta anai maitaleakiñ eztedilla oroitu; etzayozute esan eremu edo basamortuaren erdjan izugarritzko egarriarekiñ ito bearrean dagoanari, ur loi tanto batekiñ ase ta poztu dedilla; etzayozute esan argia ezagutu duan ichuari, eztezala maite izan nai eguzkiaren erraflua; etzayozute esan ondo ta leñargi jaiio dan semeari urruindu dezala bere aita ona; etzayozute esan siñistedun gizonari aztu dezala zerua.

Zeruetan dauka gizonak bere jauregi aberats maitagarritzkoa; zeruetan dauka bere biotzaren egarria kentzeko ur garbi leiarra; ⁽¹⁾ zeruetan adimenerako jakituriaren argia; zeruetan Aita Jaungoikoa; ta, Agustin santuak dienez, gure zorientasuna Jaungoikoa ikustean, maitatzean ta doanditzean daukagu. *Videbimus, amabimus, laudabimus*. Jaungoikoa da gure ontasunik aundiena: *Deus est nobis summum bonum*. Berak beteko ditu gure nai izate aundiak ⁽²⁾ esaten digu Dabid erregeak, Bera da zorion

(1) *Cristalina*.

(2) *Qui replet in bonis desiderium tuum.* (Psal. CII, v. 4.)

guztia ta bera gabe eztago zeruan bertan animaren gozagarrik. ⁽¹⁾ „Eztu begiak ikusi zeruan ikusten dan bezelako zorionik, erakusten digu Paulo santuak; eztu belarriak aditu, etzaio gizonaren biotzari *senti* erazi nolakoak diran Jaungoikoak gizon maitalearentzat dauzkan gozotasunak.“ ⁽²⁾

Ori da, n. jaun ta a. m., zeruko zorion betikoa, ta zorion ori lortu naian saiatu bear degu gizonok lurbira onetan bizi geraden arte guztian. Baña zoriontasun ori zerutarra da ta zeruan bakarrik arkitzen dana, ta lurrean ere bear degu zerbait gure neke, samiñ ta garraztasunak nolabaiten gozatzeko, minkaiztasunak ezititzeko, malkoak legortzeko; bada gizonaren biotz gauza aundi ta gozoetarako jaióa ezin leiteke bizi poz, gozotasun ta animako ezti gabe.

¿Baña nola billatu genezake zorion au lurrean? ¿Zertan dago zoriontasun ori? Antziñetatik izanda gizonen artean gauza onen gañeko eztabaida luze bat. Batzuek, ⁽³⁾ Zenon Greziatarraren erakutsia jarraitzen zutenak *Estea* zertzaion estalpe batean batu oi ziradenak, zoriona onbide edo birtutean zegoala zioten: besté batzuek, Epikuro zera betarraren ikastegikoak, lurrean billatu al zitezkean gozamen aragitarretan zegoala erakutsi zuten. Bigarren go erakuste au, al, guziz da narrasa, ta aiatzia baño besterik ezta bear iritzi oker, moldakaitz ta nazkagarritzat idukitzeko. Lenengoari oso gogamen ichurazkoa deitzot, baña etzuan betetzen, ezta ona, egiazkoa ezalako. Sifiste okerreko gizon aiek, nola etzeukaten gerorako icharopenik, emen lurrean jadichi ta lortu bear zuten beren zoriona, ta lurrean arkitzen zuten gozotasun bakarra bakoi tzak bere animan somatu al zukean isilleko pake ta chaloa zan. Ta jaiñ, au ezta naikua: biotzaren chaloa bakarrik, chit ongarria izanda ere, gauza utsa da samiñ ordu estuetan izaten ditugun barru-barruko illuntasun garratzak gozatzeko.

Jaungoiko egiazkoaren ezaguera galdu zuten erri gai-

(1) *Quid mihi enim est in caelo?* Psal. LXXII, 25.

(2) *Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus illis, qui diligunt illum.* (I Cor II, 9.)

(3) *Estóicos* esaten diotenak.

soak, egiaren edertasuna maite izan arren, ezin egirik bi-llatu zuten, ichu-ichuan ta bada-ezpadan zebiltzaten, ta illoitik arunzko bizitzaren gañean etzekiten ezercho ere gauza ziurrik. Igarri zuten illezkorrak ziratela, ori bai; baña beren biursariak ⁽¹⁾ etzien gauza garbirik esaten geroko bizitzaren gañean, ta ildakoak lurreko bizitzaren ond-
damuz edo inbidiaz zeudela siñistu oi zuten. Bañan etzan orrelakorik gertatzen Jaungoiko egiazkoaren siñistea ta maitetasuna gordetzen zuten errietan. Bazekiten Jaungoi-koak Abraani esan ziola: „Ni izango naiz zure sari chit aundia“ ⁽²⁾ ta Job Santuak gisa onetan itz egin zuala: „Nik badakit nere Eroslea bizi dana ta azkenengo egunean, lur-
biratik jagi ta nere lurrezko jantzia berriz arturik, nere aragiarekin Jaungoiko nere a ikusiko detana.“ ⁽³⁾ Bazekiten ere Dabidek gizon zintzoagatik esaten ziola Jaungoikoari: „Zure jauregiko ugaritasuncan biziko dira, Zuk sartuko dituzu gozotasunezko erreka garbietan. Zu zera bizitzako iturria, ta Zure argiarekiñ egingo diguzu argi. Ta, azkenez, bazekiten Jakituriako liburuaren egilleak erakusten duala nola gizon zuzenak biziko diraden beti; Jaungoikoaren semeak izanik, Jaungoikoa Bera saritzat daukatela. ⁽⁴⁾

Siñiste au, n. a., lurbira bera beziñ zarra da, Jaungoi-koak Berak erakutsia, ta, lenengo aitak galdu zigun ona-
gatik beti negarrez egongo ezpagiñan, chit premia aundi-ko *siñistea*.

Baña nola zan Kristo zeruetako atepak iriki bear zizkigun Jauna, Kristo Bera etorri zan gizonen arteko eztabaida guztiak erabakitzera, Kristok Berak, Jaungoikoa zan be-
zela erakutsi bear zion ta erakutsi garbiro gizonari betiko zoriontasunaren berri ona. Egokierarik onenarekiñ aur-
keztatu zigun, bada, zorion ori, adierazi zigun gizon zintzo

(1) *Pontas.*

(2) „.....*Noli timere, Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna ni-
mis.* (Gen. XV, 1.)

(3) *Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrec-
turus sum:*

Et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. (Job. XIX, 25, 26.)

Quantum apud te est fons vitæ: et in lavacro tuo videbimus lumen. (Paul. XXXV, 9, 10.)

(4) *Iusti autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum.....* (Sap., V, 16.)

guztiak eguzkiak bezela argi egingo zutela Aitaren erre-
suma bedekintuan; ⁽¹⁾ Jaungoikoak bategatik eunekin sa-
rituko genduzala erakutsi zigun, ⁽²⁾ Bere jauregian eztegu-
la izango bildur, neke, eriotza ta malkorik; gure samina
Berak biurtuko dituala pozean, ta Bere doakuntza edo *glo-
riarekin* jantziko ginduzala betiko. ⁽³⁾ Azkenik, gizonen
biotzetik bildur guziak kentzeagatik, Bere ikasleai esaten
die: „Ni banoa zuentzat tokia egitera.“ ⁽⁴⁾ poztasunezko
Espiritu edo Megopea biralduko dizutet, eta zuekin egon-
go da beti, ⁽⁵⁾ Ni zuekana natorren artean. Etzaituztet be-
ñere utziko umezurtz. ⁽⁶⁾

Ikusi zazute orain, a., Greziatar jakintsuen erakutsieta-
tik Jesukristo gure Jaunarenetara zein desberdintasun aun-
dia dagoan; zein utsa, zein illuna, zein pozgabea, zein ill-
garria dan aien esakera dollorra, ta zein alai, eder ta poz-
garrizkoa Kristo Jaungoikoarena.

¡O! Zoriona billatzeko gurutzearen itzalean bizi bear da,
Jaungoiko Egille Altsuaren mendean, bada, Dabid erre-
geak esan zuan bezela, Jaungoiko Guraso gauza guztien
arreta daukanaren eskuetan jartzen danak erraz arkituko
du lurreko bizitzan bear duan guztia. ⁽⁷⁾ Jaungoiko Gura-
soak daki, n. a., inork ez bezela, gure animak daukan go-
zotasunen gose ta egarria, ta orregatik Berak erakutsi ta
ematen digu betiko ta neurrigabeko gozotasunen icharo-
pena, ta garailari ertetzen degun guztioi agintzen digu Be-
re jarrileku goitandi berdingabea jarriko gaituala. *Qui
vicerit, dabo ei sedere mecum in trono meo.* ⁽⁸⁾ Orregatik,
erbeste onetan, gure zoriontasun guztia Jaungoikoa mai-

(1) *Tunc fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.....* (Matt. XIII, 43.)

(2) *Et omnis qui reliquerit domum, etc..... cenabulum accipiet, et vitam eternam possidebit.* (Ibid. XIX, 29.)

(3) *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum; et mors ultra non erit; neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima ubierunt.* (Apocalip. XXI, 24.)

.....*quia Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in secula seculo-
rum.* (Ibid. XXII, 5.)

(4) *Quia vado parare vobis locum.* (Joan, XIV, 2.)

(5) *Et ergo rogabo ad Patrem, et alium Paraclitum da il vobis, ut maneat vobiscum in eternum.* Ibid. XIV, 16.)

(6) *Non relinquam vos orphanos.* (Ibid. XIV, 18.)

(7) *Dominus regit me et nihil mihi deerit.* (Psal. XXII, 1.)

(8) (Apocalip. III, 21.)

iatzean dago, Bere onegite dontsuak ezagutzean, Bere mendean gogoz jartzean, Berari poz ematen saiatzean, Aitaren eskuetatik zorion betikoa icharotean. ¡A! ¡Badakit! Siñisgaiztoko gizonak icharote au alperrikakoa dala esango dute, gezurrezko ta irudi utsezko icharotea. Eznabil gaur zuekiñ, siñistegabeko gizonchoak; baña, ala ere, nere bideari apur batean utzirik, zueri itzeho bi esateko gogoa datorkit. ¿Zer zerate zuek lurrean? Berez sortutako gauza batzuk, gure basoetako gibelurdiñak bezela, (ta barka zadazute, jaunak, eragabeko esate au, gaizki aukeratua dala badeitzozue) baña abereak baño askozaz errukarriago sortuak zerate, bada abereak eztute beren zorigaitza ezagutzen, ta zuek bai, samintasun geiagorako. ¿Zer egin bear dezute zuen estularri ta naigabezko orduetan? Etzazute zerura begiratu. ¿Zertako? Zeru eder izartsu ori ezta zuentzat egiña, ezta iñorentzat egiña, utsa da, zuen iritziz, ezerezaren edertasuna bakarrik da. Egia da erbeste onetan denok egiñ bear degula negar; baña gure negarra, siñis-tea daukagun gizonen negarra, ezta añ samiña gurutzetik gure Aitak legortzen digulako, ezta añ samiña, betikotasun zorionekoa icharoten degun ezkeru; ta zuen negarra berriz, icharopen gabeko negarra, ichasoko ur gazi garra-tzak baño samiñagoa da, lantegietako burni gori urtua be-
ra baño goriagoa, ekaitz orduetan zerutik erortzen dan chimista ta infernu barruko su-gar ikaragarritzkoa bezin kiskalkorra. Ta kiskaldurik utzitzen ditu zuen animetako egoak, kiskaldurik zuen gogo, ansi, mendu ta gurari guz-tiak, Jaungoikoaren esku aserreak betikotasuna baño len ikutu balizute bezela. ¡A zer negar negarrietan gelditzen zeraten! ¡A zer mendi murri sollean! ¡A zer basamortu latz idorrean! Lore bat eztezute ikusten, ostro berde bat ez, animako egarria kentkezo erre-kacho garbi bat ez: dena billatzen dezute legorra, dena illa, dena lurra ta lurrez-koa; marboillak argirik gabe, etorkizunak beltzez jantziak, eta zeruetako atcak betiko ichita. ¡O! Jaungoikoagatik! Utzi zaiguzue guri gure siñiste santua, utzi zaiguzue siñis-ten Jaungoikoren itza, itzik egoki, zintzo, jakintsu ta siñis-garriena, ta gelditu zaitezte zuek lurrean, lurrez estaltze-ko ¡ta icharopenik gabe!

Utsa litzateke, a!,—eta banoa orain nere aritik aurrera —Kristoren legea alde batera utzirik, beste bide batzuetatik zorion billa dabiltzanak zorion ori arkituko baluteke, edo Kristoren legea jarraitzen dutenak baño pozago ta gozotsuago biziko balitzatezke. Baña ezta ori egundaño gertatzen. Eztago orrelakoen arpegira begiratzea baizik, eta bertan irakurtzen zaiete garbiro beren biotzeko illuntasuna, animako naigabea, nabarmenkeria, argi-naia, barruko nekea, biderik billatu eziña, ta noizean bein estu-larri ta itobear gaistoa; ta Jaungoikoaren legea jarraitzen dutenetan berriz ikusi oi da sarri barruko poza, benetako alaitasuna, biotzaren pakea, pachara ona, chit erraz ertetzen duan farra gozoa, animako pakearen agergarria.

Ta pake ori idukitzeko ezta bear, n. a., aberastasun aundirik. Aberastasunak eztue betetzen gure biotz aundia, aberastasunak galkorrek dira, ta eztakite animako saminiñik kentzen, ta gorputzekorik ere ez askotan. Etziran aberatsak gure aitonak, geiago ziran beartsuak aberatsak baño, bada Strabon kondairaleak izkribatu zuan euskal-mendian oso gaizki bizi izaten zala, *ibi pessime degitur*; baña emen bizi oi ziraden galanki, beren lurrari begira ta beren mendiak zaiñtzen, erbestekoen ondamu gabe: eztira aberatsak gaurko baserritarrak, eta gure baserritarren arpegian irakurri det nik askotan len esandako pake ta pachara on guztia. Animako pakea idukitzeko kristau ona izat ta bearda, gurutzearen itzalean bizitzea, ta orrela ziran lenagoko euskaldunak, eta orrela bizi dira gaurko gure baserritarrak. Maitetasun aundi bi dituzte gizon azkar oiek: Jaungoikoaganako maitetasuna, ta gure Lege zarraganako maitetasuna, biak gurutzepekoak. Maitetasun oientzat da beren bizitza guztia, maitetasun oietan billatzen dute beren eginkizun guztietarako bear duten kemen ta argi ona. Bataren gañean itz egingo det, bada gaur ezta-tor añ ongi bestearen gañean ezer esatea.

Jaungoikoa maite dutelako betetzen dute Bere lege santua, pozarren ta gogoz, nekeari begiratu gabe. Denok dakizute nola dauden gure baserriak, uri edo erri batzuetatik kanpora, churi ta garbi, egokitasun ta era ederrean zabaldurik, batzuek mendi gallurretan, beste batzuek ze-

laiaren erdian, errekonduan bat edo beste, denak lanerako soro ta alorrak inguruan dauzkatela ta zugaztirenbat aldamenean. Euskaleche oietan bizi dirade gaurko euskaldunik euskaldunenak, bada erri batuetan erdalkeri asko sartuda; ta eche oietatik dakartzki eleizara Jaungoikoaren legea bete naiak, bide luzean, jaiero-jaiero, errekonduatik gora, mendi gallurretatik bera ta zelaietatik zear, naiz euri naiz ateri dala, edurtzetan bezela eguzki bero galdatan; beti zuri, garbi ta chukun; beti irme, sendo, galant ta osasuntsuak. ¿Zer egin bear dute eleizan? ¿Zer? Beren Jaungoikoari, Zeru ta lurraren Egille Altsuari, izenik bigun ta gozoenarekiñ *Aita gurea* deitu, zerurako jaioak dirala oroituarekiñ biotza sendotu, astean igaro dituan nekeak Aitari esan, il diran guraso ta aideakgatik erregutu, meza santua entzun, noizean bein animak garbitu, Jaungoikoarekiñ adiskidetasun aundiagoan jarri; antziñako siñiste onean anima indartu, urtean bein Thau-ren sena maitagarri *Erramu* egunean eleizan bedeinkatua echera eraman, beren gurasoak egiten zuten bezela, ta gañean gurutzea duan usai gozozko zugatz adar bedeinkatu ori, echeke atean ta beren izerdiarekin busti dituen soroen erdian jarri munduari agertu crazteko Euskal-erriko eche ta soro guztien Jaun, Jabe ta Zaiñtzalle Jaungoikoa bakarrik dala. (1)

Ta beren Jaungoikoaganako egitekoak amaitu ondorean, anima pakean ta pozarren daukatelako, ikusi oi dira jolasetan aurrenak, gazteak batez ere, lasterka ta pelotan, *bola* tokian edo euskal-aurreku garbi gaitz gabekoetan, beren azkartasun bizi, zoli ta urduria erakutsiaz, illuntzetako orduetaraño. ¡A, zenbat aldiz, jai egunetako illunabarrean, eguzkia azkenengo errañu bigun indargabeakiñ lurrari agurka dagoan orductan, zenbat aldiz aditu izan det urruti aldetik, lotara dijoan izakiaren (2) isiltasuna urratzen duan oiua, euskaldun ezarriak bakarrik egiten dakian oiñ luze, alai, zoroa, ta nere artean esan det: euskal-

(1) *Erramu*-domeka egunean bedelukatzen dira gure eleizetan erriñotz ostroak, makillaren erdi aldean gurutzeko bat dutela, echeke atean ta soroetan jartzeko.

(2) Naturaleza.

dun oiek lurrean aldeitekean bezela zorionekoak ezpadira, eztago lurrean zorionaren izpirik!

Ta inoiz edo berriz illetaren batzuk joagatik, erbeste onetan gauden guztiak jotzen ditugun bezela, edo euri geiegi dalako, edo legorte luzeak lur guztiak ondatu bear ditualako; edo aizeak, arriak, zamorroak, gorriñak, oloak, ahoak edo beste gaitzen batek beren soroak alperrik galdu bear dieztelako; ala ere, gure mendi-gizonak eztira beñere ogi edo artoaren gosean egoten, ta berberak aitortzen dute beren bizitza on, dõntsu ta ezin ohea, Elizanburu euskal-frantzesaren aotik chit ederkiro onela esanaz:

«Ikusten duzu goizean,
argia asten denean,
mendiño baten gainean,
eche ñikiño aitzin churi bat
lau aitz andiren artean,
iturriño bat aldean,
chakur churi bat atean?
An bizi naiz ni pakean.»

Bai, or bizi zerate zuek, Aitorren seme zintzoak, mendietako aize osasuntsuen erdian, or bizi zerate paketsu, inoren ondamu gabe, Jaungoikoaren icharopenean, ta be aldeko urietan dauden siñiste gabeko gizonchoak beñere ezagutu eztuen zorientasunarekiñ.

Baña ¿nola billatu dezateke zoriona Kristoren legetik kanpora bizi diraden oiek, aberastasunaren erdian dagoala uste badute, geienak beintzat? ¿Nola, aberastasunak betikoak ezpadira, beñere ezin bagaituzte ase, bada asko daukanak geiago nai du: nola, lurbira onetako aberastasan guztiak gizonaren biotz aundia betetzeko gauza uts batzuek badira?

Esan genezake gure menditarrak, antziñetako jakintsuen libururik ikusi gabe, berez asmatu ta igarri dituztela aien liburu ospatsuetan irakurtzendiran erakuskera on batzuek. —Ara nik, jaunak, ara, a. m., Kristoren fedea ezagutu etzuten gizon aundi batzuen liburuetatik, nere gaiaren alde ta zueri eskeintzeko atera detañ lora sortacho bat. Aristóteles egokintsuak esaten du: „Onbidetik dabillen gi-

zona, bere lenagoko bizitzari begira dagoanean, soñu ego-kiak jo ta soñu oiek bakartadean pozik ta gozoro aditzen dagoan *musikalari* baten antzera dala.* Diógenes ziñu-
tiak izkribatu zuan: „gizon on batentzat egun guztiak alai ta utsegingarriak ziradela.“ Epikurok berak dio: „eztala beartsua ezer eztaukan gizona, ezpada asko eukita ere geiago bear zuana baizik.“ Menandrok onela itz egiten zuan: „nik uste nuan lenago gizon beartsuak bakarrik egi-ten zutela lo neketsua, baña gaur badakit zorionekotzat iduki zaituztenok etzeratela gu baño geiagoan.“ Plutarko-
ren esana da: „gizon batzuek ardoaren astuntasuna orditu gabe jaso ezin duten bezela, orrela beste batzuek ezin du-
tela aberastasuna jaso, orditu gabe.“ Ta azkenez Tito Li-
biok esatendu: „ondasun geiegiak berekiñ daramatela naz-
ka edo gogait eragitea.“

Baña ez, Aitorren semcak, lurreko ondasunak zeñ utsak ziraden jakiteko, etzuten erbesteko jakintsuen erakuste bearrrik. Nik eztatik euskaldunak Kristo lurrera etorri ba-ño lenago ta beti Jaungoiko bakarraren siñiste ta legekoak izandu baziran edo ez, bada gai onetan eztabaida aundia darabilgu, ta azkenengo itza ezta oraindik esan; ⁽¹⁾ baña danok dakigu, asieran esan detan bezela, euskaldunak oso antziñetatik gurutze zaleak eta gurutzearen alde jokutzen zutenak ziradela ⁽²⁾ ta beti Lauburuaren azpikoak, Kristau-
tasuna emen sartu zanetik, eta ona kristaurik onenetakoak, bakoitzak bere echean ikasi zutela gure aitonak Kristoren legeko ibilpide ona, ta guk ere ume umetatik ikasi degula, aitona zarren izakera jaungoikozkoa; eleizan ikasi dituela

(1) A. Henaok, *Averiguaciones de las antigüedades de Cantabria* izeneko II-garren liburuan, Garibay, Echabe, Cortés ta Cobarrubias izendatzen ditu baitz esaten dutenen artean, Geroago, Izagirre jaunak * eta A. José Igna-
cio Aranak ** iritzi ori indartu dute; baña beste iritzi batekoak dira A. He-
nno bera, Menendez Pelayo *** (au ez oso agirian orratik) ta Labayru jau-
na.****

(2) Ikusi bite. A. Henao, esan dan egiutzako IV-garren liburuan.

* *Oratio in academia studiorum inauguratione, habita Calendis Octobris anni 1890*—Victorio, 1890.

** *Complemento á la obra de las Averiguaciones*, IV-garrenko liburuaren seigarren atal eransia.

*** *Historia de los Heterodoxos españoles* deritzalau liburuako 42 ta 43-garren orrialdetan.

**** *Historia general de Bizcaya* izeneko I-ko liburuen 81-garren orrial-
detik aurrera.

beti euskaldunak egiazko jakituriaren iturritik datozen erakutsi eder zindoak. ⁽¹⁾ Eleizan ta amargarrengo aginduan erakutsi zaigu ez tala inoren bidegabeko ondasunik nai izan bear; eleizan ikasi genduzan beste gauza on asko, ta eleizako liburuetatik ateratzen det, or ta emen ikutuaz, sail bakoitzetik lore bat artuaz, zueri eskeintzen dizuctan beste sortacho bat. „Ikusi nuan eguzkiaren azpian egiten zan guztia, ta dana zan uskeria ta animako estutasuna.“ ⁽²⁾ „Nere biotzan esan nuan nik: joango naiz, ta gozotasun ugariak idukiko ditut, eta asartuko ditut ondasunak. Eta ikusi nuan au ere uskeria zala.“ ⁽³⁾ „Gizon zikoitz edo zekena ezta beñere diruz aseko, ta diruak maite dituanak ezta beretandik *frutu* alort edo emate onik aterako, ta au ere uskeria da.“

⁽⁴⁾ „Gozoa da langillearen loa, naiz guchi jan naiz asko, baña aberatsari geiegizko janak lorik egiten eztaio utzitzen.“

⁽⁵⁾ „Beste gaitz oso char bat dago, eguzkiaren azpian ikusi detana: jabearen gaitzerako gordetzendan aberastasuna.“

⁽⁶⁾ „Bota zazu zure ogia bidean dijoazen uren gañean, bada eretiren batean billatuko dezu.“ ⁽⁷⁾ „Eman zaiezu zazpiri ta zortziri ere zergatik eztakizun zer gaitz etorriko dan luraren gañean.“ ⁽⁸⁾ „Jaungoikoaren bildur izan zaite ta gorde-itzatzu bere aginduak, bada ori da gizon guztia.“ ⁽⁹⁾

Baña lore sorta bi aben erdian beste lore bat jarri bear degu, lorerik usai gozozkoena. Lore ori gurutzea da, gure betiko bandera ederra. Gurutze orretan dago Gizon-Jaungoikoa, Izaterik andi ta altsuena, Jakituriaren jatorria, ⁽¹⁰⁾

1) *Et in ecclesiis Altissimi Aperiet os suum...* (Ecclesiástico, XXIV., 2.)

2) *Vidi cuncta que fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritibus.* (Ecclesiastes, I., 14.)

3) *Dixi ego in corde meo: Vadam, et affluam deliciis, et fruor bonis. Et vidi quod hoc quoguo esset vanitas.* (Ibid., II., 1.)

4) *Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* (Ibid., V., 9.)

5) *Dulcis est somnus operanti, sive porcus sive mulum comodat: satoritas nalem divitis non sinit eum dormire.* (Ibid., V., 12.)

6) *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitias coarctate in mulum domus sui.* (Ibid., V., 12.)

7) *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post tempore multa invenies eam.* (Ibid., XI., 1.)

8) *De partem septem nec non et octo: quia ignoras quid futurum sit tibi super terram.* (Ibid., XI., 2.)

9) *Deum time et mandata ejus observa: hoc est enim vanis homo.* (Ibid., XII., 13.)

10) *Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit scaber, et est ante eum.* (Ecclesiástico., I., 1.)

Jakituria bera, berez ta inorgandik artu gabe gizon guztiai erakusteko eskubidea daukan izate berdingabea. Zabalik dauzka Bere besoak, batarekiñ sinistegabeko guztiai deitu nai baliete bezela, ta bestearekiñ Bere legea jarraitzen duten danak bigunkiro estaldu nairik. Jaungoiko-Gizon orrek, Bere ao eder zerutarra idikitzen du ta lurreko guztiai esaten die: „Atozte Nigana nekaturik eta arnasarik artu eziñik zabiltzaten guztiok, eta Nik emango dizutet arnasa ta desneke ona. (1) Ta ezagaturik, oso garbiro, eztagola lurrean beartsua baño izate nekaturik, errukarriaren poztasunerako beste itz gozo abek esaten ditu: „Zorionekoak animaz beartsu diradenak, zergatik berentzako dan zeruetako erresuma nerea.“

Ezta egundaño, n. a., itz guchiagotan gogamen aundi, sakon ta ederragorik esan, ez tira beñere inoren itzak izan añ garbiak, añ biguñak eta añ esankorrek. Kristo da zoriontasunaren jabea, Kristo bakarrik da zoriontasunaren goarpe ta isilikako ipuiñ guztiak dakizkiana, ta Kristok dio „beartsuak dirala zorionekoak.“ ;Baña nolatan? Ezin ulertu dezake gure adimenak, gizonaren buruan ezin sartu da beartsu dagoan izate bat nola izan ditekean zorionekoa. ;Zerbait bear badu, nola egongo da ondo ta pozean, bear duan gauza ori gabe? Aditzalleak, Jaungoiko Santu guztiak zoriontasunaren jabeak, edonoiz zoriondu lezake neketan dagoan anima, neketasunaren errailetan bertan eman lezaioke edozeñi zorion betea ta biotzeko eztaia, Paulo santu lege onaren zabaltzalleari ta beste santu askori eman zien bezela; (2) baña Jaungoikoaren eskubideak egin dezakeana alde batera utzirik, ikusi dezagun Kristok Berak gure galdeari ematen dion erantzuerak: „Zorionekoak dira beartsuak, esaten du, zergatik berentzat dan zeruetako erresuma.“ Nondikan ikusten degun zeruetako erresumaren jabe izatean dagoa gure zoriona, ta ez tala lurrean zorionekorik inorcho ere, ez aberatsik eta ez landerrik, ez

(1) (Matt. XI, 28.)

(2) *Mihi autem absit gloriari: nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* (San Pabl. ad Galatas, VI., 14.)

Jukiña da gaurera Santa Teresa ta Santa Magdalena Paziskoak Jaungoikoari esaten zizkeen itz beroak.

erregerik eta ez morroirik; denak diradela emen berdiñak zorientasun ori billatze orretan, denak dirala beartsuak, zergatik. Salomonek esango lukean bezela, „dena da emen uskeria ta uskeria bakarrik.“ Gorutz jaso bear degu, bada, gure gogoa, gorutz jaso bear degu gure biotza, jaió zantetik eta ona zorientasunaren eske deadarka daukagun biotz artega ta eskalea: zeruaren icharopena bear degu emen, nolabait zorionekoak izango bagera.

Ikusten dezute, bada, n. a. euskaldunak: zorientasuna billatzeko zuek artu dezutena baño beste biderik eztago. Nai ta naiezkoa da gurutzearen itzalean bizi izatea, au da, Jaungoikoaren lege santua gordetzea, gaur zeraten bezela, n. a., beti euskaldun kristauak izatea. Eztet esaten denok berdiñak zeratela ta denok onak, eztet esaten utsegi-terik eztezutela, eztet esaten etsai gaizkiñaren zirikadaren bat zuen biotzetan eztezutela izango, ta, bear bada, baita ere leiza edo gogo gaistoren bat, noizean bein anima loitzen duan gogoa, zeru garbi urdiña, trumoi egunean, odei matasa beltzak loitzen duan bezela; baño ezta beti zuen gogamenean daukazuten odei matasa, ezta betiko gogo charra, ezta zuen ibillera ta eginkizun guztietarako asiera ta iturburua.... Nik ikusi zaituztet sarri, n. a. euskaldun maiteak, nik ikusi zaituztet oso mendaroturik ⁽¹⁾ zuen lan neketsuetan, Jaungoikozko gizonak bezela. Batzuek, ichasgizonak, goizeko orduetarako, edo gaberdia baño len bear bada, ol koskor baten gañean jarrita, sartzen zerate, ekaitz ta bagaen tartetik askotan, ichasoaren erdira, eriotzaren kolkotik zerbait atera naian, zuen umechoak ogi zati bat jan dezaten; baño zuen zorigaitza ezagutuagatik, etzerate sartzen ichas barrura arao ta biraoka, siñiste gabeko gizonak bezela; ezpada Jaungoiko Egillea bedeinkatuaz, Iziarko ta Aranzazuko Amari edo Lezoko Gurutze santuari egiten diozkatzuen otoitz ta erreguen murmurrada gozoa ichas goitandiaren orroatzarrakiñ bat egiñaz; otoitz biak, ichasoarena ta gizonarena, elkar arturik, igo ditezen Jaungoiko santuaren jarleku gorengoraño. Nik ikusi zaituztet beste batzuk, nekazaritzatik bizi zeraten gizonak,

(1). Resignados.

saiatzen zeratela arkaitz tarteko lurrik idor ta nekagarritz-koenean, zuen ehadikoak bear duen janaria lurrari kendu nairik; ta ori eranpe ta alaitasun aundiarekiñ, batere inkes, arrenkura ta irauntasun gabe, neke guztien azkenengo arian, bere esku zerutarra gorutz jasorik, betiko zoriona erakusten dagoan icharopen gozoa ikusten dezutelako. Nik badakit batzuk eta besteak oso erraz ematen diozutela zuek baño beartsuago dagoan bati echekoen arako bear zenduteken ogi zatia, ta aterik ate dabillen eskale gaiñoa zuen maipuruan jartzen dakizutela; (1) nik badakit denok egiten dezutela anima pakean daukaten gizonak egin oiduten kezka gabeko loa, len aitatu detan gogamen gaistoa batere gogoratu gabe.

Egiazko jakituriaren iturrian edan dezute zuek animako egarria kentzeko bear dan otsaroa, (2) eta inoiz aberastanaren ondamu apurren batek biotzean ikutuagatik, lurreko ondasunekiñ gizonaren biotza ezin ase dala ikusi zendutelako, bene-benetan animaz ta biotzez zerate lander edo beartsuak, eta zeruetako sari atsegingarri iraunkorren icharopenean bizi zerate, neke artean bertan pozik, euskaldun dirutsu asko, Jaungoikozko gizonak, beren biotza diruan ipiñi gabe, Zerura begira bizi diraden bezela.

Baña badira lur zabalean beste gizon illun errukarri batzuek: beartsuak dira oiek ere, bañan ez gogoz, ez biotzez. Odei beltz astunaren azpian bizi dirade beti, beñere zeruko argirik ikusi gabe. Beren biotzak gozotasuna eskatzen die, ta gozotasunik ezin dute billatu; aberastasuna nai luteke gauza guztien gañetik, eta, bear bada odolgiroko (3) nagusien azpian daude, nai duen aña ogirik jan ezinda. Ta gerorako zorionik eztaukatela siñisturikan ta lurrean ere ezin lortu duela ikusten dutenean, oraingo egunetan negarra ta zorigaitza ta gerokoetan ezereza ta illuntasun illga-

(1) Euskal-errian lenago maipuruan lputzen ziran echera zetozen eskaleak, eta oraindik ere baserri batzuetan gordetzen da oitura on Jaungoikozko on.

(2) Refresco.

(3) Cruel, sanguluarlo.

Panis egentium vita pauperum est; qui defraudat illum homo sanguinis est.
(Ecclesiastico, XXIV, 36.)

rria begiratzean, beren odol guziak irakiten jartzen zaizkate, ta or dabilta gizagaiñoak aundikien kontra ta Jaungoikoaren kontra, gauza guztiak goikoaz-bera itzuli nairik batzuek, eta beste batzuek, otso amorratuen irudira, gizon guztiak beren biatz ta aginartean zatitzeko uste ta gogoarekiñ. Errukarri oiek eztute, zuek bezela, jakituriaren iturriko ur garbirik edan, betiko zoriontasunaren icharopenik eztaukate, eztira gurutzepekoak, eta gurutzepean bakarrik dago lurrean arkitu alditekean zoriona.

Gurutzeagandik urruti bata-besteaganako gorrotoa arkitu oī dan bezela, gurutzearen itzalpean billatzen det maitetasuna, zoriontasunaren adiskide aundia; bada gurutzeko Jaunak erakusten digu denok geradela Bere semeak, denok zerurako jaiok. Orregatik gurutzepeko Euskal-erri onetan ezkeria Eklesiastiko deritzaion liburuak esaten duanaz aztu: „etzayozu beartsuari zor zaion onesgume ta laguntasuna kendu, ta etzazuz beartsuagandik aldendu zure begiak;“ (1) „etzazu urruindu edo arakatu gose danaren anima, ta premian dagoan gizonari etzaiozu aserrerazi;“ (2) „laguntasun gabe dagoanaren biotza etzazu atsekabetu, ta larriturik dagoan gizona ez iduki zerbait eman gabe.“ (3) Ta gogoan daukagu Jesus-ek Bere Ebanjelio santuan esaten duana: „Zuekiñ besteak egitea nai dezutena, ori bera egin zazute zuek aiekiñ.“ (4) „Izan zaitezte errukitsuak zuen aita errukitsua dan bezela.“ (5) „Zuek bestientzat daukazu ten neurriarekiñ izango zerate neurtuak.“ (6) „Eman zaiozute bata besteari ostatua gaizkiesaka gabe.“ (7) Orregatik euskaldunak begiratzen diote begi onez ta leguntzen diote alduen añan, ez bakarrik aterik ate dabillen eskaleari, bai ta ere, (ta au da askotan gauzarik gaitzena) auzoetako la-

(1) *Fili, alioquinquam pauperis ne defraudet, et penhas tuas ne transvertas a paupere.* (Ecclesiastico, IV, 1.)

(2) *Anima exarientem ne desperetis: et non exasperet pauperem in inopia sua.* (Ibid. IV, 2.)

(3) *Cor inopia ne afflicteris, et non proterbas datum angustianti.* (Ibid. IV, 3.)

(4) *Et peccat vultus ut faciat vobis homines, et vos facite illis similiter.* (Luc. VI, 31.)

(5) *Estote ergo misericordes sicut et pater vester misericors est.* (Ibid. VI, 36.)

(6) *Et dicebat illis: Videte quid audistis. In qua mensura mensi fueritis, remittetur vobis et adjicietur vobis.* (Marc. IV, 24.)

(7) *Hospitalis invidem sine numeratione.* (I Petr. IV, 8.)

gunai; edo gaiso bat daukatelako, edo echealdian gizon guchi diradelako, edo beste ezbearren bat gertatu zaietelako, sorotako lanak atzeratu ta dauzkaten egunetan. Denok dakizute auzolana zer dan, askok jardun dezute sarri auzolanean, poz-pozik, anai, ezagun, adiskide edo erritar bati laguntzen, berak ere, beste garai batean, alduan añan lagunduko dizutelako uste onean. Gauza chit pozgarria da, n. a., gizon ta emakume pilla sendo ta indartsuak auzoko erri edo beartsu bati laguntzen ikustea achur edo laietako lan gogorrean, aloger gabe, izerdi patsetan ta pozik, auzokoen biotzera desneke piškabat eramateagatik. Ori da, n. a. m., ori da bata-besteaganako anaitasuna idukitzea, ori da lagun urkoari zor zaion maitetasuna biotzez ematea, ori da Jesusen legea ongi betetzea, gurutzepean bizi izatea, euskaldun egiazkoa izatea.

Ta alkarrenganako emen arkitzen dan laguntasun onagatik, Euskal-erriko lurrak ondo zatituak daudelako, eta gure erri-zaiñtzalle argitsuak gaiso, eri ta beartsuen onean aukerazko echeak egiñaz ta ondo zaiñtuaz artu dituen burubide egokiakgatik, eztira Euskal-errian erbestean añan eskale ta beartsu ikusten. Ikusten ditugu eskaleak, ori bai, bada toki guztietan ta beti izango dira; ⁽¹⁾ gure jaialdi guztietarako eskale asko inguratzen zaizkigu, baña eusgaldunak guchi, oso guchi, ogeirako bat edo guchiago, zergatik, denok dakizuten bezela, ichu, besamoch, erren ta soñujotzalle geinak, ia danak, euskalduna biotz onekoa dala jakinda gaztelerritik agertzen zaizkigun kristau doakabe gizagaiñoak izaten dira. Ta orregatik, gurutzepekoak eta Jaungoikozko gizonak izan geralako, aspaldiko gizaldieta- tik ia gure egunetaraño ta gure egunetan ere bai toki batzuetan, euskal-mendi mardul, emankor agirietan ikus, izan oi dira ta ikusten dira beor, mochal, zaldi, chekor, bei ta idiak batera zaiñtzalle gabe, zergatik euskal-erritar guziak zekiten begi zoliarekiñ beti begira zegoan zaiñtzalle bat zeukatela, Jaungoikoa; orregatik gure katigute- gi edo presondegietan añ eralle guchi egon izandu di-

(1) *Pauperes enim semper habetis vobiscum.* (Joan, XII, 8.)

ra; (1) orregatik eche guztietako ateak zabal-zabalik utzi oi zituzten gure aitonak, gau ta egun, beren barrundean maitetasuneko ostatu on bat edonoiz ta edozeñi eskeñika ba-leude bezela, ta lurbira guztiari agertueraziaz euskaldu-nak etzirala Jaungoikoaren baño besteren bildur; orrega-tik, azkenez, Euskal-errian atietako kisket, maratilla, mo-rrollu ta burnisareak (2) alperrikakoak ziraden, zergatik Jaungoikoaren legea zan gure ataietako giltza.

Eztet inola ere ukatu nai, gure lege zarrak ondoren abe-tarako asko lagundu digutela. Gure lege zarrak asten zi-ran, Arabakoa bezela, bata bestea maitatu bear genduala esanaz; (3) edo aginzen zuten, Bizkaikoak bezela, aitari edo amari eskua jartzen zioten seme gaistoak, bere eskerga-betasunagatik, aiekgandik artu zuten ondasuna galdu ze-zatela, (4) edo esaten zuten, Gipuzkoakoak bezela, batza-rrera zijoazen gizon guztiak agin zezaiotela zin edo *jura-mentu* Jaungoikoari, *gurutseari* ta Ebanjelio santuaren itz egiazkoai, Gipuzkoaren onari begiratuko ziotela, zuzen ta grifa gaisto gabe, Jaungoikoari ta Erregeari zor zi-tzaien menekio (5) ta aurpenaren (6) kalte gabe. (7)

(1) Badakit, beste tokietan bezela, emen ere gaizkilleak izaten dirala, ba-ha erdalerrietan baño beti askozaz guchiago. Cavanilles Jaunak bere liburu *Lequeitio en 1857* izenekoan onela dio: «Cuando visité á Marquina, cabeza de partido judicial, de más de 16.000 almas, sólo habia un preso en la cárcel. ¡Cuánto no dice esto en favor de Bizcaya!»

1870 garrengo urtean gizon bat bakarra zegoa Gernikako katigutegian, ta, bera etzan euskalduna. Ori bera gertatzen da Gipuzkoan. Tolosa, Berge-rra ta Azpeitiko katigutegiak askotan egon dira barruan inoreho ere ezutela.

(2) Rejas.

(3) «E primeramente ponemos ó ordenamos que amemos los unos á los otros, é que nos ayedemos en los cuerpos é en cuanto abemos á defendernos del mal é de dapho quanto podamos.» (*Hermanidad vieja* zeritzalonaren on-dapetatik * 1.º)

(4) XXII-garren legea ta 34-garren erakais.

(5) Obsequio.

(6) Rendimiento.

(7) «Assi bien juran V. S. á Dios, y á la señal de la Cruz, en que han pue-sto sus manos derechos, y á las palabras de los Santos Evangelios donde quiera que más largamente estén escritos que *guardando el servicio de Dios*, y del Rey en esta Junta, ó Congregación, en que se han juntado, guardarán también y observarán el provecho y utilidad de ésta Provincia, y guardarán y observarán las Leyes, y Ordenanzas de su Hermandad, y no las quebranta-rán, ni irán contra ellas, ni consentirán que ninguno vaya directe, ni indi-recte en manera alguna, y que determinarán los casos, y negocios, que se ofrecieren, y ocurrieren realmente por justicia, sin parcialidad, ni pasión, etcétera. (Título VIII, cap. 2.) Ikusi leiteke ere VI-garren erakaisko 2-garren burua.

(*) Bases.

Gure lege zarrak lagundu digute bada, ainbeste urtean echadi on ta paketsuak idukitzen, semeak gurasoari zor dion mendetasuna gorderazitzen,⁽¹⁾ ta euskaldun guziak onbide zuzenetatik erabiltzen. ¿Baña nondik dator lege oien ontasuna? ¿Nondik sortu dira lege oiek? ¿Num daukate beren sustraia? Kristoren legean, gurutzean daukate aitasuna ta sortuera; bada beren jatorriari begiratu ezkeru; zer dirade gure legeak Jaungoikoaren legea baño beste gauzarik?

Ikusi degu, n. a., zer dan ta zertan dagoan zorion betea; ikusi degu zeruetan arkitzen dala, ta ezuala lurrean inork billatu osorik eta biotzak eskatzen duan añan, ta bestek baño guchiago gurutzetik urruti bizi diraden gizon errukarriak; eta lurrean aldan bezela gurutzepeko gizon ta erriak iduki oi dutela. Egia eder au argitaratu dizutet siñiste gabeko gizon jakintsuen esane kiñ, Eleizaren liburu jakituriz beterikakoekiñ, Jaungoiko santuaren itz ziur siñisgarriarenarekiñ, gure adimeneko argi apurrarekiñ ta egunero geuk ikusten ditugun gauzak anima barrura esaten digutenarekiñ. Ta batez ere, onezkero ezagutuko zendutela uste det gure Euskalerrri maiteak erakusten diola lurbira guztiari gurutze santuaren azpian bizi dan erria zorionekoa dala, lurrean aldan bestean.

Ezta bada miraritzeko gauza, n. a. m., erbeste aldetik gure mendietara norbaitzuek ondamuz begiratzea, askotan begiratu duten bezela; zergatik, dollorren artean, beti ikusi oi da begi charrarekiñ auzokoen zorion ta pakea; ta ezta ere, gugandik urruti jaio diran izkribalari zintzo askok, Euskalerrriko izakera ezagutu dutenean, euskaldunaren alde esan dituzten gauzak irakurtzea. Astirik banuke, geiegi luzatzeko bildurrak lotuko ezpanindu, emen esango nituzke orain gizon arrotz askok Euskalerrriko bizitzagatik

(1) «La tronealidad, la libertad de testar, la comunicación foral. (Bizkai-ko legeak) partes son de ese todo que regulando la forma de conservación de la propiedad ó de la transmisión de la misma, ó las relaciones particulares entre marido y mujer *tiran y se encaminan á un fin único, á formar ó una familia honrada y dichosa, proveista de los medios necesarios á su subsistencia, unida por los estrechos vínculos del respeto y amor, y fuertemente cimentada en el trabajo, en la virtud y en la propiedad del hogar.*» (Hormaeche jaunaren *Leyes civiles de Bizcaya* deritzaien liburuko 298 ta 299-garren go orrialdetan.)

egin dituzten egiazko gora jasotzeak, doanditzeak; (1) baña besterik esango ezpadet ere, eztet utzi nai isillik Le Play jaun jakintsuak bere liburu batean, oraindik aspaldi eztala gugatik esaten zuana: „Euskaldunak, esaten du, Españako erregearen mendean egonagatik, berezkoak dira ta uz-tarri gabe ta askatuak daude Suizatarrak bezela. Aien iru-dira, lokarri gabe bizi izatea beren *Jaungoikozko siñiste onari zor diote*, beren oitura zarrai ta errietako fueroak gordetzeko beti izan duten ausardi eziezkorrari.“ (2)

Bai, n. a. m., chit egoki esan zuan Le Play jaunak: gu-rutzeagatik izan gera gu gurezkoak, gurutzeagatik bizi izandu gera uz-tarri ta kate gabe, bada gurutzea etorri zi-tzaigun zeruetatik gure animetako kateak urratzera; gu-rutzeagatik izan da euskalduna Aitzgorriko aizea bezela lokarrigabea; gurutzeagatik izan da Izarraiz ta Ernioko arkaitzak baizen irme, gogor ta sendoa atzerritar gudala-rien aurrean, bigun, samur ta biotz aundikoa gizon apal (3) ta beartsuen ondoan; gurutzeagatik izan ziran aundi, dain, azkar ta umantkoak Ugarte ta Lope Diaz Bizkaiko Jau-na, (4) Elkano ta Gaztañeta; Urbieta, Idiakez ta Errenteria-ko Martín, Okendo ta Lezo, Urdaneta, Legazpi ta Chu-rruka, Loyolako Inazio aundia ta gure egunetako Balentin Berrio-Ochoa; gurutzeagatik, Jaungoikozko gizon duiñak giñalako, abegi on bat egiñ oi ziguten beti euskaldunai lur-birako erri guztietan; Jaungoikozkoak giñalako, oraindik geure gizaldian, frantzes jakintsuen Parisko batzar batean

(1) Erbestekoak euskaldunagatik esan dituen gauza eder asko jakin nai dituanak ikusi bitza Donostiako paper *Euskal-Erria*-ren XII-garrengo liburu-a, 297 ta 302-garren orrialdeetan, XIII-garrena 155, 173 ta 409-an, XVI-garrena 97 ta 219-an, XVIII-garrena 152-an, XIX-garrena 106-an, etc., etc.

(2) *Organización del trabajo* deritzaien liburuan.

(3) Humilde.

(4) «En Bleda, Echave y en Bartolomé de Rogatis hallo, que el capitán Hugarte, Cantabro (*Kantabro* itz onek euskalduna esan nai du emen) ganó de los moros la ciudad de Zamora, año treinta y dos después de la pérdida de España; afirmanlo Sebastiano, Lucas Tudense y otros muchos.» (A. Henao-ek len esandako liburuan.)

«Nuestro D. Lope Díaz es quien llegado al sitio donde ocurrió la muerte del arzobispo D. Sancho, todavía tuvo tiempo de recobrar la cruz arzobispal del poder de los moros y dispersados.» (Labayru-ek, *Historia general de Bizcaya* izeneko II-garren liburu ta 245-garren orrialdean.)

Beste Bizkaiko Jaun batzuen egiltada jakingarri batzuek esaten ditu A. Henao-ek, IV-garren liburuan.

Euskalerriko bizitza jarri zuten mundu guztirako erakusgarririk onenentzat. (1)

Eta gurutzea ta euskalduna, gurutzea ta gure izkuntz garbia oso alkarturik bizi izan diradelako, gurutzearen ikasle ta erakusleak, eleiz gizonak izan dira gurutzearen onbideak eta euskeraren apainduriak zabaltzen beste edozein baño geiago saiatu diraden euskaldunak; bada denok dakizuten bezela, eleiz gizonak ziran Larramendi, Astarloa, Moguel, Mendiburu, Kardaberaz, Añibarro, Zabala, Uriarte, Lardizabal, Arana ta beste asko; ta euskara gozo maitagarriaren alde aspaldiko urte abetan lanean dabiltzan euskaldun desnagi samurrak, eleiz-gizonak izan ezagatik, Euskal-erriak gurutzeari zordiona dakitelako, Jaungoikozko gauzak esan bear dituztenean, ez titan bustitzen dituzte beren lumak; beren izkribu, moldaera ta antolamendu guztietan sorterriari ta Jaungoikori zor dioten maitetasuna erakusten dute; ta ezta oraindik agertu euskaraz, nik dakitela beintzat, Eleizaren, Jaungoikoaren, gurutzearen edo oitura onen kontrako gauza bat bakarra. Eztedilla ere inoiz gertatu, bada euskara garbia ezta orretarako jaioa. ¡A! Beste izkuntz askorekin bezela euskararekin Jaungoiko Guraso santua madarikatuko balitzateke, Jesussek eman zizkigun ibilpide zuzenen kontrako gauzak euskaraz esango balitzatezke, euskaraz jardungo balitz gurutzeko erakusbide santuen kontra; miñ aundi bat artukonuke biotzaren erdian, beztun minkaitzak iruntzi bear ko nituzke ta malko samiñak isuri, zergatik, neretzat euskara, egaztiarentzat aizea bezela da, gizonarentzat arnasa bezela; baña ni izango nitzake aurrenengoa deadar egiteko: „madarikatua izan dedilla euskara, milla bider madarikatua.“ Euskalduna naizela esan det asieran, ta egia da, baño lenago naiz kristaua, ta kristaua ez izatekotan ez nuke nai izan euskaldun.

Baña ez, euskalduna ta gurutzea beti bat eginik bizi izan dira, Gernikako arbola ta gurutzea alkarturik daude, ta bata besteagandik eziñ ditezke aldendu, ainbeste gizaldiko

(1) Ikusi bedi *Bosquejo de la Organización social de Bizcaya*, doritzalari liburua, 1870-garrenean Bilbon argitaratua.

lokarriak eziñ ditezke urratu, ta eztira urratuko, ta euskaldunen izkuntza beti izango da gurutzearen *kantaria*.

Bai, nere adiskide euskarazale ta biursari egokiak, creztu edo *kanta* zaiozute Jaungoikoari, bada zuen *kantuarentzat* gai oberik eztezute billatuko. Bere izen aundia, siñisgaistokoentzat ezkutapenez estalirik dagoan izena, siñistetun gizonak eguzki alaiaren arpegi argitsuan ikusten du, illargiaren errañu bigunetan, goizaldeko mendi gañetik datorren argi pozgarrizkoan, ichas gañ zabal bare ta urdiñean, gure basoetako saroi ostoz apainduetan, intzez beterikako belardi loratsuan, gizon erregearen kopeta leñargian. Bere eskubide altsua ekaitzaren egoetan agiri da, chimista gorriaren ibilkera azkarrean, Sodomako erri gaistoaren ondamendian, lurreko errege ta agintari guztien eriotzan, zeru goietako izarren jira-bira neurtuetan. Azkenez, bere ontasun neurrigabea Golgotako tontor illunean dakusgu, Kristo gure Jauna gurutzean josirik, gugatik bizitza ematen ta Bere Aita Jaungoikoari gizon errukarriagatik parka eske dagoanean.

Euskaldunak, nere erritarrak, Jaungoiko santu goitandi orren mendean bizi diraden erriak eztira beñere illko, Jaungoikoaren mendetik igeska dabiltzanak galduak daude. ¿Non dirade gaur arrotasunez beterik gure kontra etorri ziran Kartagotar ta erromatarrak? ¿Zer egin zuten euskalduna bere mendean jarri nai zuten godotar apainduri zaleak? Il ziran betiko, gizaldi nastuen erdian ondatu ziran, beren arrotasunak lurpean sarturik daude, aztu zan beren izkuntza, izena bakarrik gelditu zaiete kondairako liburuetan. Ta Euskal-erria bizi da, bizi da bere izkuntza zarra, bizi dira bere oitura garbi gordegarriak, zergatik gurekiñ bizi dan gurutze santua.

Euskaldunak, nere erritarrak, *Tau*-ren aztarna gure kopetan badaramaigu, gure aitonen Lauburuarekiñ aztutzen ezipagera, gurutzepetik ertetzen ezipadegu, izenberriko okerkeri gaistoak estanda eginda lurbira guztia ondatzen danean, entzungo degu gure mendietatik gurutzegabeko erresuma guztiak goitik bera jotzean aterako duen burrunbada ikaragarria; baña ezta guganaño elduko Jaungoikoaren zigorra, zergatik Berberak esan duan: *omnem au-*

tem super quem videritis thau ne occidatis, bere kopetan gurutzearen aztarna daramanari etzaiozute ikuturik egiñ, utzi zaiozute pakean. ¿Ta nork daki Jaungoikoak ala nai dualako, Jaungoikoak bere legean agintzen dualako, illak lur pean sartzeko asmoan mendietatik bera jaisten geranean, nork daki gu izango bagera, lenagoko israeltarrak bezela, erri berri aundi baten sustrai ta asiera?

Ekautariak, Gipuzkoako ondasun ta fuero apurren zaintzalleak, Jaungoikozko gizonak zeratelako, gurutzepekoak zeratelako, barru ta esku garbieneko gizonen entzute aundi bat daukazute errian ta erbestean, entzute ona, entzute ospetsua, entzute onoregarria. Etzazute, bada, gurutzepetik egundaño erten, gorde zazute entzute eder ori gauzarik maitegarriena bezela; ia noiz edo noiz, gaur ezpada bigar, ekaitzaren ondoren eguzki garbiak ertetzen duan eguncan, zuek gandik ikasten duten erbestekoak nola zaiñtzen diran errien ondasunak. Jarrai zazute beti bide zuzenetik, egin zazute orain bezela gero ere alde zuten guztia nekazariaren, oitura zarren ta euskara bedekintuaren alde, bada orrela begiratzen diozute Gipuzkoaren onari.

Ta azkenik, nere erritar euskaldun maiteak, bizi gaitzen denok gurutzearen itzalpe gozoan, erabilli dezagun beti gurutzearen aztarna gure kopetan ta gure biotzean, Jaungoikoak Beragana deitzen digun orduan, zorion utsezko jauregi ataian esan dezaiogun poz-pozik gure Egille santuari: „Jauna, kristau egiazkoak gera, gurutzetarrak gera, jeuskaldunak gera!“

Amen.—Ala izan dedilla.

